

DESIGNÉRSKÁ KLEPTOMANIE

Ing. Jan Opitz

Kleptomanie a eklektismus?

Spojovat kleptomanií s eklektismem? Pro zdánlivou podobnost slovního základu? Může se to tak zdát, ale žádná není. A jaký vztah by měl být mezi kleptomanií a designem? Řekněme, že zásadní, ale rozuzlení čekejte až na konci. Ostatně s pojmem eklektismus se mnozí pravděpodobně při studiu umění, architektury nebo designu již setkali. Z řeckého ek-lektos (vybraný) lze usuzovat na čerpání z již existujících – starších stylistických prostředků, tedy jakýsi opak původní tvorby, které se syntetizují a dále uvádějí do nových souvislostí. V architektuře a interiérovém designu se objevoval přibližně od poloviny 19. až k počátku 20. století. Měl několik stádií i mnoho podob, každopádně však svůj význam. Na eklektismus je tradičně nahlíženo tak trochu z vrchu, jako na slepou uličku, která snad vznikla z nedostatku invence autorů. Není tomu ale úplně tak, jak se na první pohled může zdát, a my, interiéroví designéři, se můžeme pokusit z tohoto mechanismu něco vytěžit i dnes. Konec konců, nebude to v historii eklektismu poprvé, kdy by se navracel a legitimizoval!

Všechno má své důvody

V dějinách designu (a celé historii lidstva, samozřejmě) je mnoho milníků, které vznikly jako důsledek řešení aktuálního problému dané doby. Pro orientaci a chápání současnosti je nezbytné tyto dějinné souvislosti znát. Proč se tu eklektismus vlastně objevil? Snad to začalo už za období (neo)klasicismu, který byl jistě přizpůsoben nejen osvícenstvím, ale také inspirací archeologických objevů klasické antiky. Co ale bylo jistě zásadní, byly silné společenské a sociální změny na pozadí průmyslové revoluce i revolučních let poloviny 18. století. V interiérech se měšťanstvo přeneslo od biedermeieru k druhému rokoku, neogotice a poté i dalším neostylům. Jakoby společnost věřila, že tradiční morální cnosti budou v zázemí domova lépe konzervovány před vším novým, neobroušeným a nevyzpytatelným. Tím byly nové řady politického a vědeckého osvícenství, ale především rychle nastupující industrializace a její dopady. Naproti tomu krásné vznešené a tradiční styly měly navozovat pocit vnitřního klidu. Estetika nabyla specifického morálního významu a napomáhala tak překlenout rozporuplné pocity v době překotných změn. Repliky používaných artefaktů potom připomínaly tradiční „neotřesitelné“ cnosti starých dobrých časů, které se rychle vzdalovaly.

Historie se opakuje

Dost bylo historického exkurzu! Žijeme v době čtvrté (!) průmyslové revoluce, kdy svět mění k nepoznání konektivita a sdílení informací, které vytvářejí vlastní virtuální svět kyberprostoru, ovlivňující ten reálný. A kde že jsou minulé staletí a jejich odkazy? Možná jen v učebnicích dějepisu, a hledat v nich praktický přínos zavání spíše romantismem. A přeci! Nepocítujeme i dnes jistou romantiku nad tím, vzít si klasickou knihu nebo nalézat v každodenním prostředí techniky ostrůvky něčeho důvěrně známého a ve své podstatě zcela přirozeného? Něco, co přetrvalo nebo se záměrně znovu objevilo za účelem detechnizace? Stačí se podívat na některé přetrvávající trendy designu posledních dvou dekad, kdy neexistuje dominantní styl, kterým bychom mohli jednotně současnost charakterizovat, jedná se spíše o myšlenkové proudy. Z důvodu kvalifikace je právě proto popisujeme tak trochu složitě, jako: „moderní postmoderna“ (syntéza protikladů minulých období) nebo „emotivní racionalismus“ (idealistické spojení rozumu a citu). Nenabízí se paralela s jistým historickým obdobím „slohového chaosu“? Nemusí to být jen nihilismus vnímat současnost právě takto. Ano, použití termínu chaos může, ale nemusí

být zneklidňující. Každý systém se vyznačuje jistou mírou chaosu a současně uspořádaností, pevnou strukturou. Záleží pouze na měřítku našeho vnímání, resp. ochotě zabývat se příčinami jevů. Potom je zbylá složka chaosu zanedbatelná a systém dává větší smysl. A jaké nástroje k tomu používáme? Je to práce s archetypy designu dob (nedávno) minulých. S těmi designéři citlivě pracují, vybírají si je („ek-lektují“) a znovu s jejich pomocí tvoří tak, aby staré pravdy vyjádřili novým způsobem. Aby byl jejich výsledek účinný, měl by nás tak trochu nenuceně přivést na jejich původní inspirační stopu. Poněkud úsměvně může vedle této neomezené volnosti dnes působit stanovení zásad užívání neoslohů, které architektům v předminulém století předepisovaly, jaký sloh mají použít pro určitý typ stavby, například: neogotika pro chrámy, radnice, nemocnice a starobince; neorenesance pro obytné domy, školy, muzea a banky; neoklasicismus a neobaroko pro správní a vládní budovy. Konotace současného designu mnohdy překračují rámec chápání běžného spotřebitele, funkce už dávno není spjata jen s praktickou užitnou hodnotou. To dává designérovi nejen netušenou volnost, ale současně jsou na něj kladeny velké nároky a očekávání. Není to poprvé, co umělci, architekti a designéři tímto způsobem překonávají obtíže své vlastní doby. Nelze například opomenout postmodernu 70. let (zkráceně označované také „pomo“). Rozbor role eklektismu toho období by však byl nad rámec článku. Nicméně zájemce pro letmé seznámení se s postmodernou lze odkázat například na výklad ke klíčové stavbě rodinného domu Roberta Venturiho ve Philadelphii z roku 1965.

Moderní eklektismus a design

Dnešní styly a trendy se vlivem rychlého přenosu informací mění rychleji než v minulosti. Také se z tohoto důvodu více než v minulosti mezi sebou míchají a ovlivňují navzájem. Proto mnoho stylů nelze ani přesně definovat (resp. je někdy alibisticky pojmenujeme jako Fusion styl, tj. mix stylů). Dnešní podobu eklektismu nenajdeme v mainstreamových stylech prezentující tempo doby a jeho vymoženosti („moderní“ nebo industriální styl, Hi-Tech aj.), ani v puristických stylech nebo člověku tradičně přirozených (minimalismus, zen, resp. Nature, Eko apod.) i když jsou povahy harmonické. Na fragmenty současného eklektismu nejvíce narážejí styly, trendy či módní vlny spíše avantgardní až extravagantní, které se snaží být něčím umělecky nebo esteticky výjimečné (Cool Britania, retro aj.) nebo emocionální (Glamour, Shabby Chic apod.). Okrajově bychom mohli zmínit i styl Futuro retro produktového designu, který dobře reprezentuje například již ikonický

PC I Mac společnosti Apple z roku 1999. Zde je kombinace vysoké technologie a staršího biomorfního tvaru (formy 50. a 60. let) s integrovaným počítačem do těla monitoru pod novým detechnizujícím pestrobarevným a transparentním krytem. Ačkoliv to na první pohled nemusí být zřejmé, eklektickým přístupem k řešení došlo k absolutní integraci obou původně protichůdných složek v esteticky geniální celek. V interiérové tvorbě to je s množstvím samostatně exponovaných částí zcela jiná práce, podívejme se tedy, jak to může fungovat.

Eklektismu v interiérové tvorbě

Pokud některé skupiny uživatelů inklinují k užítí eklektismu ve vlastním interiéru, jsou to většinou tvůrčí typy lidí, kteří dovedou s jeho „časovými vrstvami“ a jejich prolínáním pracovat a emocionálně z nich těžit. Na rozdíl od předpisů předminulého století nemáme pro eklektickou tvorbu v interiéru žádné směrnice a pracovat s ním můžeme v mnoha rovinách. Ve srovnání s interiérovou tvorbou v duchu běžných stylů a trendů je však náročnější a vyžaduje ještě více zkušeností a znalostí. Prostým smícháním blízkých historických stylů či (neo)slohů dosáhneme nejspíše jen chaotického výsledku. Eklektický styl je náročnější než běžné styly zejména na výběr, ale i umístění prvků. Výsledné dílo potom nenabízí žádné velké variace dispozic nebo budoucích substitucí. Historické kusy zde nehrají roli solitérů, ale jsou jakoby rozpuštěny v celkové harmonii podobných nebo blízkých stylů. Ano, v některých případech mohou být tyto styly i značně rozdílné, populární jsou například kombinace historizujících interiérů s ikonickými zařízovacími prvky designu 2. poloviny 20. století nebo dokonce rané současnosti. Ale i tato asymetrie je harmonizována sjednocením určitých znaků, jakými může být tvarová podobnost, povrchová úprava či propojující textura, dekor nebo materiál. To je současný moderní interiérový eklektismus. A jak při takové práci postupovat? Co se týká vizuální složky, začínáme základní kostrou, které přidáváme periferie tak, aby zůstal primární efekt nedotčen a ostatní prvky jeho působení jen doplňovaly, nebo, podle záměru, ještě více gradovaly. Eklektismus je tedy o hierarchii a harmonii všech prvků, které stojí anebo padají s následně těžko měnitelnou původní koncepcí. Velmi malá nebo prakticky žádná variabilita beze změny vizuálního efektu klade mnohem větší nároky na plánování a logicky i dobře zvolené zadání. Je také možné pracovat s eklektismem v menším měřítku, nebo méně náročných podobě. Například v rámci užívání retro nebo historických solitérů, případně také méně

hierarchického Fusion stylu. Proměnlivost eklektismu je také regionálně závislá. Například v USA bychom za eklektismus mohli považovat jejich tradiční koloniální styl.

Designér kleptomanem

Na závěr naplníme počáteční příslib a vysvětlíme souvislost kleptomaniie (chorobný sklon k drobným krádežím) a designérství s vazbou na eklektické myšlení. Anebo odlehčíme tématu a pouze naznačíme odkazem na bestseller „Krad jako umělec Austina Kleona“, který přináší pár tipů k povzbuzení kreativity.

I když náš „ek-lektos“ (výběr) je tady nahrazen krádeží nápadů. Autor v knize konstatuje fakt, že „každý začíná kopírováním“. Poté již následuje výstižný příklad porovnání „špatného a dobrého zloděje“ (rozuměj designéra), kdy první z nich při stejné činnosti zneuctuje a opisuje, druhý však de facto vzdává hold a pouze studuje; první bere jen od jednoho, opíčí se a cizí nápady páře, namísto toho druhý bere od mnohých, přetváří a myšlenky naopak sešívá. Ano, i to je (filozofický) eklektismus. Všichni víme, že krásť se nemá (nesmí!), ale designér by občas mohl (a měl by to zkusit). Hledejte souvislosti, vybírejte, skládejte!

Ať žije moderní eklektismus!